

S a ž e t a k

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 541.1:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen 3. rujna 1988, prihvaćen za tisak
10. studenoga 1988.

Synchrony and Diachrony in Word Formation

The author shows the difference between synchronic and diachronic approach to language data, using Croatian and Russian examples.

SLOVENSKA REČENICA U ANTE KOVAČIĆA
Uz sto godina od smrti pisca romana *U registraturi*
(1854-1889)
Vladimir Anić

0.1. U ranim pripovijetkama Ante Kovačića *Ljubljanska katastrofa* i *Ladanjska sekta* nalaze se ovi primjeri prepoznatljive slovenske strukture rečenice: *Hrvati valja da se brinemo za svoje blago; Zar je ta zemlja toli gola da Hrvati poginemo na tlu njezinome s gladi; Slobodni građani ovoga mjesta ustrajamo sektu Motiku/ Ovdje vidimo da je, kao u slovenskom jeziku, imenica subjekt prvog lica množine. U hrvatskom ili srpskom jeziku (kao npr. u njemačkom, talijanskom itd.) takva imenica dolazi samo apozitivno uz zamjenicu: \emptyset Hrvati: *Mi Hrvati*, dakle $\emptyset + im S$: *zam. 1. lica mn + im S*. 1.0. Ova struktura može se promišljati na razne načine.*

a. Jedan mnogima privlačan način razmišljanja bit će da strukturu svojstvenu slovenskoj sintaksi poveže s temom i ustvrdi da time pisac plastičnije opisuje Sloveniju ili »karakterizira« govornike njene ljude. Da bi takvo domišljanje izmaklo voluntarizmu i dobilo na znanstvenom dignitetu, moralo bi otkriti razlog po kojem će se ta slovenska struktura zakonito javiti svaki put kad pisci opisuju Sloveniju i Slovence. Međutim, takvu zakonitost u primjerima iz Kovačića neće biti lako uspostaviti na uvjerljiv način. U *Ladanjskoj sekti* pisac nema taj tematski poticaj, a u *Ljubljanskoj katastrofi* tekst u prvom licu mn. je na hrvatskom jeziku i ne govori ga Slovenac. To su teškoće na koje mora računati stilističar individualnoga, pogotovu ako želi izraditi svoj repertoar pojmova (to bi mogli biti pojmovi kao vjeran opis, želja za prilagođavanjem sugovorniku, karakterizacija i slični).

b. Drugi način razmišljanja može početi od dijalektološkog podatka da se ta struktura još dade potvrditi u Mariji Gorici, rodnom mjestu Ante Kovačića, a dade se dovesti i u vezu s njegovim porijeklom, posebno po majci »iz Pišec na Štajerskem«, kako piše u ispravama. Ako ostanemo pri tome da strukturu vidimo na ovaj način kao natruhu u piščevim ranim djelima, bez težnje da je interpretiramo stilistički, ondâ će nam ona poslužiti kao ilustracija za proces piščeva savladavanja književnog jezika. Tada nisu bez značenja druge činjenice koje bi išle u isti red, npr. da u Veberovoj *Skladnji jezika ilirskoga* 1854. nema ništa o ličnim zamjenicama u poglavlju *O porabi zaimenah*; prema Veberovoj *Slovnici hervatskoj* 1873. Kovačić ima pravilne nastavke lok. i instr. množine, ali za razliku od primjera u tekstu *Slovnice*, on ima produženu osnovu (*na konjevih: na konjih, s fratrevi: s fratři*). Gledano u procesu, izvan sumnje je da slovenska struktura $\emptyset + im S$ nije u Kovačića naučena iz knjiga ni uzornih predložaka

tekstova. Jednako se ne može opaziti da se ona i najmanje širi u književnom jeziku u ovih više od sto godina.

c. Treći način na koji se može gledati ova struktura određuje se prema pravilnosti svojstvenoj književnom jeziku. Problem će se pojaviti u tome što se ovdje ne radi o normativnom pitanju, nego o strukturi koja nije moguća u standardnom štokavskom iz samoga štokavskog. (Norma u biti opisuje ono u čemu se može pogriješiti. Ali, npr. slaganje subjekta i predikata u rodu ne podliježe odluci, nego predstavlja objektivnu datost, u filozofiji poznatu kao *jezična igra koja nije ni razborita ni nerazborita.*) Dalje, gledano historijski, hrvatski ne memorira ovu strukturu kao pojedinost koju je napustio, a ona se sačuvala u slovenskom. Analogno prema iskustvima predvidjet ćemo da će lingvist kao normativac i pedagog ovu strukturu prokazati, recimo tako, kad je nađe u svojoj praksi, ali će u ulozi stilističara u poštovanju prema književnom tekstu kazati da pisac to ima »ma što strogi gramatičari mislili«.

2.0. Ako slabost te uobičajene konverzije ostavimo postrani, mora se priznati da se o sintaktičkim strukturama i drugim pojedinostima jezika u manje ili više srodnim jezicima različito i prilično nedosljedno misli. Ono što se vidi pod *izam* pogotovu nije jednako strogo shvaćeno ni u svako vrijeme, ni po svim razinama jezika, ni u svim jezicima. Za primjer, restriktivan odnos prema germanizmu najčvršće se drži u izboru riječi, a intenzitet mu slabi - mislim ovim redom - u tvorbi složenica, sintaktičkim i frazeološkim sklopovima.

2.1. Odrednica *izam* puni se značenjem tek kad se podredi nekoj ideji, obično hipotetičnoj viziji čistote književnoga jezika. Međutim, kako je takva ideja podložna razlikama u domašaju i mijenama u vremenu, to objašnjava različit položaj istih činjenica u istim i različitim jezicima, dakle u jednom ili drugom jeziku.

2.2. Ako obratimo pozornost na sintaktičke (sintagmatsko-sintaktičke) veze, vidi-mo da nešto što je realnost u slovenskom i nije pod purističkom restrikcijom, u hrv/srp. ne postoji (*dva in trideset, gre za to*). Tako nešto bit će nazvano germanizmom ako onaj tko smišlja odrednicu unaprijed pretpostavlja jednosmjernan utjecaj većega jezika na manji, ovdje njemačkog na slovenski. Tu je *izam* znak prepoznavanja pojedinosti u drugome jeziku iz trećega, a u snalaženju prema njoj serbokroatistički gramatičar i normativac pozivat će se na drugačije purističke razloge od slovenskog gramatičara i normativca. Posebno, stručnjak će morati izići na čistinu sa svojim načinom mišljenja. Npr. kad sluša slov. *določili so* a očekuje *določeno je*, mora najprije znati odgovor na istinsko lingvističko pitanje da li slovenski ima ili nema bezlični oblik (ma kako taj odgovor bio lak). Tek tada će se opredijeliti pragmatički o tome da li je bolje - ako slovenski može birati - da slovenski prireden za javne komunikacije počiva na mogućnostima koje ima ili na praznovjerju kako množinska lična forma (odlučili su u skupštini) ima u svakoj situaciji više logičkog sadržaja od bezlične (*odlučeno je u skupštini*).

3.0. Navedeni primjeri u Ante Kovačića pokazuju za naša uobičajena znanja neočekivan i u svakom slučaju alogičan odnos. Struktura slovenske rečenice $\emptyset + im S$ nalazi paralelu u španjolskom jeziku (*Slovinci smo* - : $\emptyset + Los Españoles somos$ -). Ovdje valja reći da ista struktura postoji slučajno u slovenskom i španjolskom. Mislim da lingvist mora nedvosmisleno nazvati slučajnima adekvatne pojave u dva jezika, ovdje jednog slavenskog i jednog romanskog, koje ne može pripisati utjecaju zbog daljine i zanemarive administrativno-društvene i etničke korespondencije i kad istu strukturu ne može objasniti ni predvidjeti s pozivom na kakvu jezičnu zakonitost ni na uzročnu

vezu. To znači da našim rečenicama iz A. Kovačića lingvist može jedino uvećati količinu podataka koji se mogu nazvati znanjem lingvističko-filoloških činjenica. Međutim, na pitanje što leži u prirodi mišljenja da upravo ta dva jezika nemaju ličnu zamjenu u istoj strukturi ne može se odgovoriti u znanstvenim terminima. Lingvist, toliko skroman koliko svjestan nemoći pred pitanjima koja se obuhvaćaju filozofijom neizrecivoga, ipak ne ostaje bez mogućnosti da se iskaže. On ima praktičan (pragmatičan) savjet: sa slovenskog treba konstrukciju prevoditi »u duhu« hrvatskog ili srpskog jezika, sa zamjenicom. (Čini se ipak da je pri prevođenju teško dopisivati gramatički elemenat, pa su važni dokumenti *Majska deklaracija* i *Povelja temeljnih ciljeva* prevedeni bez zamjenice, bar u meni poznatim verzijama pod tim naslovima.)

3.1. Uvidom u postojanje iste strukture u slovenskom i španjolskom, dakle, umnažamo znanje činjenica, ali nemamo mogućnosti da otkrijemo njihov odnos, pa ni razloga da ga pretpostavimo. Ista činjenica u slovenskom i španjolskom ne podliježe našoj metodi. To je tek z n a n j e iste vrste kao što znamo da u talijanskom imenica postaje pridjev bez promjene morfema, da u njemačkom trpni pridjev može postati imperativ, da albanski ima oblik admirativa, pa onda širimo znanje o tome da li to postoji u kojem drugom jeziku. Sklon bih bio reći da je to točka na kojoj učenje jezika postaje filologija, a ono što se smjesti u *registraturu* znanja činjenica može se neobavezno nazvati stručnom erudicijom. (Razumije se, bio bi sofizam postaviti kao problem koliko takvih činjenica valja znati pa da lingvist bude erudita.)

Puristička ideja (projekcija) nema uporišta da izvede iz »utjecaja« slovenskog na hrvatski (slovenizam) strukturu $\emptyset + im S$ u dvije Kovačićeve pripovijetke (mada je ona slovenska). A vidjeti utjecaj španjolskoga na Kovačića značilo bi priložiti još jednu potvrdu španjolskom filozofu Ortegi y Gassetu koji kaže da su lingvisti uz avijatičare najhrabriji ljudi - po onome što se usuđuju tvrditi! Ni puristička projekcija ni normativa nemaju materijalne podloge za to da strukturu svrstaju u realne *izme* (slovenizam) u smislu nepravilnosti u općejezičnom smislu. Konstrukcija se hipotetički može očekivati i u kojeg drugog pisca, ali samo s istim mjestom koje ima u Ante Kovačića. Ona nema ni učestalosti ni trajnosti da bi se ubrojila među realne postojeće pogreške, ni iz jezika samoga ni iz drugoga jezika. Tako lingvistička erudicija određenjem ove strukture dobiva zalogaj od kojega s njegove rijetkosti može učiniti sladokustvo, a metoda ostaje gladna jer ni u kojem svom vidu ne može strukturu učiniti ni svojim instrumentom ni svojim argumentom.

Sažetak

Vladimir Anić, Filozofski fakultet, Zagreb

UDK 801.561:808.62, izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 17. listopada 1989.

Slovene Sentences in the Works of Ante Kovačić

This article discusses the possibility of stylistic, dialectological and standardological insight into the structure of the Slovene sentence $\emptyset + noun subject$ compared to the Croatian structure *1st person pronom + noun subject* which was found in the early stories by Ante Kovačić.

+ Prva dva primjera *Ljubljanska katastrofa*, almanah *Hrvatski dom* 1877, str. 140. i 144, treći je naveden prema sačuvanom rukopisu *Ladanjske sekte*. Bez izmjene unio je M. Ratković u *Prve pripovijesti*, JAZU, Zagreb 1953. prva dva (*Lad. sekta* nije u tome izdanju).